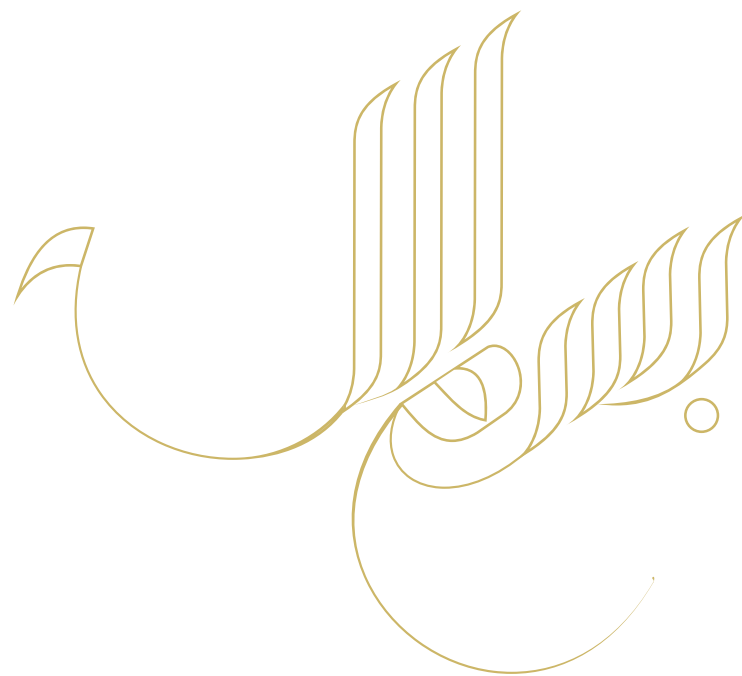

اطلاعات گزارش

نوع گزارش:	نقشه وضعیت
حوزه:	نشر و محتوا
زیر بخش:	کتاب
عنوان:	گزارشی از کلان صنعت کتاب در ایران و جهان
نگارنده:	سجاد شومالی
تهیه شده در:	گروه سیاست پژوهی و تحلیل داده نمافر
تاریخ انتشار:	دی ماه ۱۳۹۹

فهرست مطالب

۵۷	گفتمان سازی و ترویج	۸	خلاصه مدیریتی
۵۸	وضعیت نمایشگاه کتاب بین المللی تهران	۱۰	مقدمه
۶۲	وضعیت نمایشگاه بین المللی تهران در مقیاس جهان	۱۱	روش شناسی پژوهش
۶۶	نمایشگاه ها، جوایز و جشنواره های داخلی	۱۲	تعاریف و واژه شناسی صنعت کتاب
۶۹	کتابخانه های عمومی	۱۵	آموزش و محتوا
۷۳	کتابخانه های مساجد	۱۶	فعالیت های علمی پژوهشی
۷۷	پیج های اینستاگرامی	۲۱	رشته های دانشگاهی
۷۹	جمع بندی گفتمان سازی و ترویج	۲۵	جمع بندی آموزش و محتوا
۸۱	بازار و فروش	۲۷	تولید و اشتغال
۸۲	قیمت کاغذ و هزینه کتاب	۲۸	عناوین و شمارگان کتب
۸۶	صادرات و واردات کتاب	۳۹	صفحات و هزینه های کتب
۸۷	ابعاد بازار کتب چاپی و دیجیتال	۴۳	اشتغال - پدید آورندگان
۹۳	کتاب فروشی ها	۴۷	اشتغال - ناشران
۹۴	جمع بندی بازار و فروش	۵۳	خودانتشاری
		۵۶	جمع بندی تولید و اشتغال

۱۲۷	تأمین مالی
۱۲۸	« بودجه‌های حمایتی وزارت فرهنگ
۱۳۴	« دیگر بودجه‌های حمایتی
۱۳۳	« جمع‌بندی تأمین مالی
۱۳۴	فهرست نمودارها
۱۴۰	منابع و مآخذ

۹۵	مخاطب و مصرف
۹۶	« علایق مخاطب
۱۰۲	« میزان مطالعه مخاطب
۱۰۴	« مخاطب کتابخانه‌ها
۱۰۶	« مخاطب کتابفروشی‌ها
۱۰۸	« قدرت خرید مخاطب
۱۱۶	« جمع‌بندی مخاطب و مصرف
۱۱۷	نظارت و ارزیابی
۱۱۸	« تشکلهای صنفی حوزه کتاب
۱۲۱	« مجوز کتاب
۱۲۲	« پروانه نشر
۱۲۵	« ناشران و شابک
۱۲۶	« جمع‌بندی ارزیابی و نظارت

خلاصه مدیریتی

در این مستند درصدد بررسی وضعیت صنعت کتاب بر اساس رویکردی داده‌محور در ایران و هستیم. این گزارش به بررسی صنعت کتاب در هفت منظر مختلف می‌پردازد تا اطمینان حاصل شود به تمامی ابعاد این صنعت توجه و جوانب مختلف سنجیده شده است. هفت منظر مذکور به ترتیب عبارتند از آموزش و محتوا، تولید و اشتغال، گفتمان‌سازی و ترویج، بازار و فروش، مخاطب و مصرف، ارزیابی و نظارت، و تامین مالی. مهم‌ترین نکاتی که با مطالعه این مستند می‌توان دریافت کرد:

- ورودی‌های دانشگاهی سال ۱۳۹۹ مرتبط با صنعت کتاب در ۱۲ استان از کشور ۱۰۵۲ نفر است.
- رشته‌های دانشگاهی مربوط به حوزه کتاب در ایران سه دسته هستند: کتابت و نگارگری، صنعت چاپ و مدیریت کتابخانه. ۲۲۶ نفر از ظرفیت پذیرش مربوط به دانشگاه‌های دولتی است. روند جذب دانشجو، مرتبط با صنعت کتاب به شدت کاهشی است و جذب دانشجو در سال ۱۳۹۶ بیش از ۲۵۰۰ نفر بوده که در سال ۱۳۹۹ به ۱۰۵۲ نفر رسیده است.
- روند تعداد عنوان کتاب از سال ۱۳۸۴ الی ۱۳۹۷ همواره صعودی بوده است اما روند تعداد

شمارگان کتاب نزولی بوده است. این موضوع نشان می‌دهد که صنعت کتاب پویایی و ظرفیت فراوانی دارد. کاهش شمارگان می‌تواند به دلیل افزایش قیمت کاغذ و کتاب باشد که نیاز به توجه بیشتر و برنامه‌ریزی دارد. همین‌طور بخشی از این فاصله ایجاد شده می‌تواند به دلیل ظهور کتب دیجیتال نیز باشد.

- صنعت نشر در تهران متمرکز است، به‌طوری‌که ۷۶ درصد عناوین، در تهران منتشر شده‌اند و روند نیز به سمت افزایش تمرکز در تهران است. بیشترین شمارگان کتب و به پیروی از آن پرکارترین انتشارات، نشرهای مربوط به کتب کمک آموزشی است که به نسبت میانگین تعداد صفحات کتاب، بیشترین حاشیه سود را نیز دارند.
- خودانتشاری پدیده‌ای جدید در سطح جهان است. شرکت‌هایی مانند آمازون پلتفرم‌های قدرتمندی را برای مولفان علاقه‌مند به این موضوع توسعه داده‌اند تمایل مولفان به استفاده از خودانتشاری در سطح جهان به سرعت در حال افزایش است. در ایران نیز امکان خودانتشاری فراهم است اما حمایتی وجود ندارد. می‌توان استدلال کرد که بستر فوق‌العاده‌ای در این زمینه در حال شکل‌گیری است.
- سمنان بهترین استان از نظر تعداد کتابخانه است

که به ازای هر صد هزار نفر ۱۰ کتابخانه عمومی و به ازای هر نفر ۱/۵ کتاب دارد. با توجه به بدتر بودن شرایط دیگر استان‌ها، نیاز به مدیریت شرایط، ضروری است. تهران از منظر تعداد کتابخانه به ازای نفرات در بدترین وضعیت قرار دارد.

جوایز در حوزه‌های ادبیات، کودک و نوجوان، و دین، به‌ویژه در بخش خصوصی به طور نسبی به تعداد قابل قبولی وجود دارد اما در بسیاری بخش‌های دیگر مانند فلسفه، هنر، تاریخ، علوم و فنون، پزشکی، مهندسی، علوم اجتماعی و نظایر آن‌ها، جایزه‌ای تعلق نمی‌گیرد یا بسیار اندک است.

شیب نمودار میانگین قیمت کتاب در سال‌های اخیر به شدت تند و افزایشی است. این افزایش به سود فعالین این صنعت نیست؛ چرا که علت آن تورم است. با در نظر گرفتن افزایش قیمت کتاب، ارزش کتاب ارائه شده در سال‌های اخیر به مراتب کمتر از سال ۱۳۸۰ است زیرا در این سال قیمت کتاب به نسبت قیمت سکه در بهترین وضعیت خود قرار داشت. تقریباً در ۱۳۸۰ با هر سکه امکان خرید ۳۳ کتاب وجود داشت و قیمت کتاب به طور میانگین ۲ هزار تومان بود اما در سال ۱۳۹۶ با هر سکه امکان خرید ۱۰۰ کتاب وجود داشت و قیمت هر کتاب به طور میانگین ۱۸ هزار تومان بود.

در سال ۱۳۹۷، ۳۱ درصد حمایت‌های معاونت فرهنگی وزارت فرهنگ متوجه حمایت از مصرف کننده بوده است که بیشترین سهم را در انواع حمایتی داشته است. به عبارت دیگر بیشترین سهم حمایتی در سمت مصرف کننده بوده و سعی در متعادل سازی قیمت کتاب برای مخاطب با اعطای مستقیم بن کتاب بوده است.

- گسترش این فرهنگ در ایران با توجه به پایین بودن سرانه مطالعه تعداد کتاب شاید بتواند راه حل مناسبی در این زمینه نیز باشد.
- در صنعت کتاب ایران چهار صنف وجود دارد:

- تشکل‌های صنفی پخش
- توزیع کتاب
- پدیدآورندگان کتاب
- صنعت نشر و ناشران

بیشترین تعداد فعال، صنف پدیدآورندگان با ۳۲۵۳ عضو و کمترین تعداد فعال در صنف پخش و توزیع با ۱۰۲ عضو در ۱۳۹۷ است.

از بین درخواست‌های مجوز کتاب، ۸۹ درصد مجوز دریافت می‌کنند. کتبی که مجوز دریافت نمی‌کنند بیشتر در دسته‌بندی‌های موضوعی ادبیات و تاریخ - جغرافیا است و نشان دهنده حساسیت بیشتر این موضوعات برای صدور مجوز است.

- اندکی از مردم عضو کتابخانه‌ها هستند (۱۶ درصد) و حتی افرادی که عضو کتابخانه‌ها هستند حضور بسیار کمی در کتابخانه‌ها دارند (۵۳ درصد کمتر از ۳ ساعت در ماه) و از افرادی که حضور دارند نیز حدود یک سوم از آن‌ها در مقطع پیش دانشگاهی هستند و دلیل حضورشان را می‌توان آمادگی برای کنکور دانست. این موضوع بیان کننده میزان کم استفاده از خدمات کتابخانه‌ها است. نکته دیگر این که میزان بهره‌ی مخاطب از کتابخانه‌های عمومی از ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۷ همواره کاهش داشته است.

- قدرت خرید یک خانوادگی شهری در مقایسه با خانوادگی روستایی متفاوت است. به نسبت قدرت خرید، هزینه‌ای که هر دو نوع خانوار برای خرید کتاب در نظر می‌گیرند متناسب است. همچنین باید در نظر داشت که قدرت خرید کتاب خانوار در سطح کشور (هم خانوار شهری و هم روستایی) از ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ از تقریباً ۱۲ کتاب به ۸ کتاب رسیده است و ۱/۵ برابر کاهش یافته است.

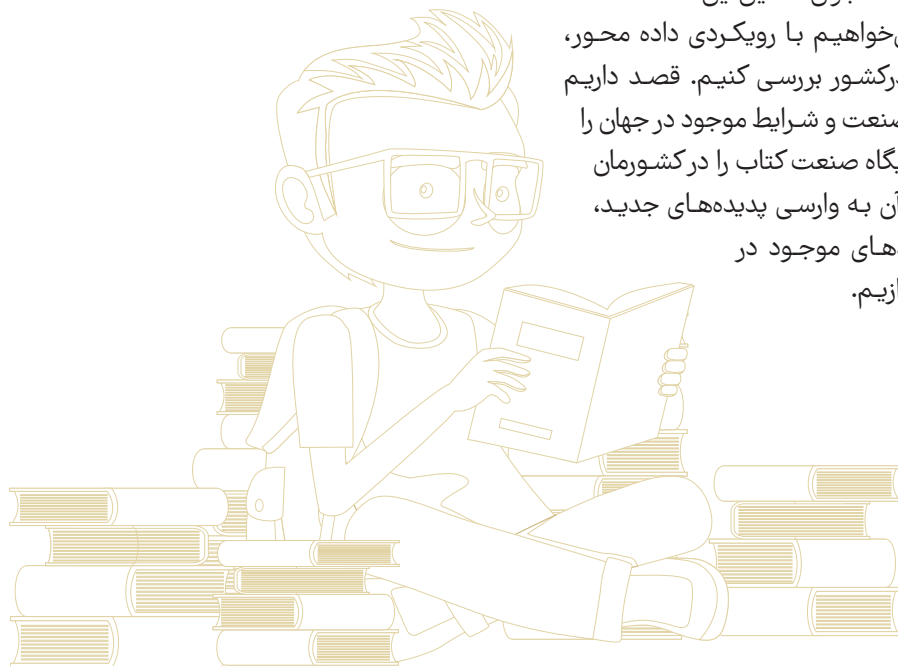
- با بررسی سایر کشورها در زمینه‌ی تعداد کتب خریده و امانت گرفته شده در سال می‌توان دریافت که برخی کشورها با اشاعه‌ی فرهنگ امانت کتاب توانسته‌اند سرانه‌ی مطالعه کتاب در سال را در کشورشان افزایش دهند. تلاش برای

مقدمه

صنعت کتاب، از صنایع قدیمی و بنیادین است و توسعه در آن نه تنها از نظر مالی دستاورد و منافع دارد بلکه اثر مستقیمی بر رشد نگرش و افزایش بلوغ فکری افراد جامعه دارد. این صنعت در دنیا بازار شایان توجهی دارد. مثلاً در ایالات متحده سالانه ۲۰۰ میلیون کتاب چاپ می‌شود و در ۲۰۱۹ فروش جهانی این صنعت ۱۱۲ میلیارد دلار بود. همچنین ورود تکنولوژی و مفاهیم نوین به این صنعت باعث شده است در سالیان اخیر تغییرات چشم‌گیری در این صنعت در مقیاس جهانی رخ دهد. کتاب الکترونیک ۱۴ میلیارد از ۱۱۲ میلیارد دلار فروش کتاب ۲۰۱۹ را به خود اختصاص داده است که سهمی در حدود ۱۳ درصد است. قابل توجه است که پیش‌بینی‌ها تا سال ۲۰۲۵ رشد فروش سالانه با میانگین ۱/۳ درصد را برای صنعت کتاب به صورت چاپ فیزیکی در مقیاس جهانی قائل هستند. این درحالی است که رشد سالانه با میانگین ۳/۱ درصد برای صنعت کتاب به صورت دیجیتال فرض می‌شود. فرصت‌ها و تهدیدهایی برای این صنعت در کشور وجود دارد که با توجه به شرایط جهانی قابل ادراک و برنامه‌ریزی هستند. به عنوان مثال مفهوم خودانتشاری در جهان بسیار استقبال شده و با سرعت زیاد در حال گسترش است. در این زمینه شرکت‌های بزرگی چون

آمازون سرمایه‌گذاری کرده‌اند و پلتفرم‌های حمایتی برای انتشار آثار را در اختیار کاربران قرار داده‌اند. در ایران خودانتشاری ممکن است اما به دلیل نبود راه‌های مشخص برای ارائه‌ی خدماتی مانند ویراستاری، چاپ، تبلیغات، پخش و توزیع، به افرادی که می‌خواهند از این مسیر آثارشان را منتشر کنند، از خودانتشاری استقبال نشده است. با توجه به روند افزایشی استفاده از این نوع پلتفرم‌ها در جهان می‌توان دریافت که این حوزه فرصتی ارزشمند برای فعالین این صنعت است. در این مستند می‌خواهیم با رویکردی داده محور، صنعت کتاب را در کشور بررسی کنیم. قصد داریم شرایط کنونی این صنعت و شرایط موجود در جهان را مقایسه کرده و جایگاه صنعت کتاب را در کشورمان درک کنیم بعد از آن به واریسی پدیده‌های جدید، فرصت‌ها و تهدیدهای موجود در صنعت کتاب بپردازیم.

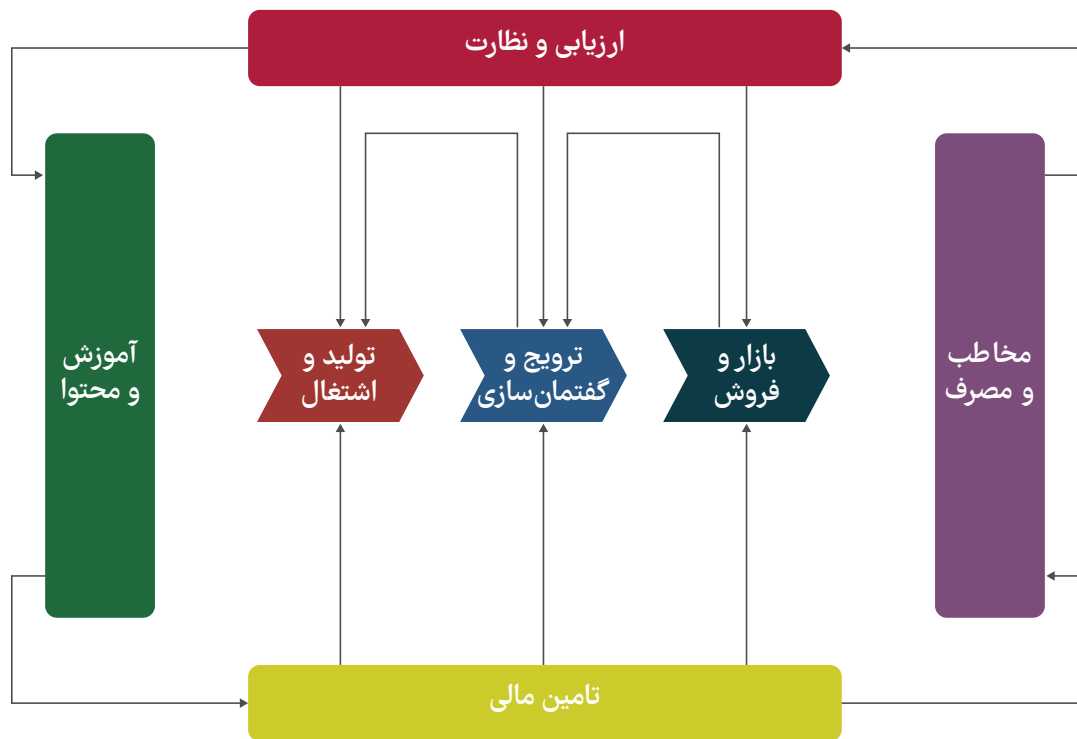

روش‌شناسی پژوهش

برای تحلیل هر صنعت لازم است که تمام جوانب مورد بررسی قرار گیرد تا اطمینان حاصل شود که نقاط ضعف و قوت، همچنین فرصت‌ها و تهدیدهای موجود در صنعت به خوبی مورد مطالعه قرار گرفته است. با تحقیقات انجام شده مدلی در قالب شکل ۱ استخراج گردیده است که پیشنهاد می‌دهد تا صنایع با هفت زاویه نگاه متفاوت و در هفت حوزه بررسی شوند تا تحلیل همه‌جانبه‌ای به‌دست آید. این حوزه‌ها عبارت‌اند از:

۱. آموزش و محتوا
۲. تولید و اشتغال
۳. ترویج و گفتمان‌سازی
۴. بازار و فروش
۵. مخاطب و مصرف
۶. ارزیابی و نظارت
۷. تامین مالی

بررسی‌های انجام شده براساس داده‌های موجود در صنعت کتاب در مقیاس ایران و همچنین جهان بوده است و سعی شده است تا با استفاده از نمودارهای توصیفی اعمال شده بر داده‌های استخراج شده در صنعت، به تحلیل و گزارش شرایط موجود در صنعت پرداخته شود.

شکل ۱: ۷ زاویه نگاه به صنایع فرهنگ بنیان [۱]